

demos

Jaargang 41
April 2025

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

4

nidi

inhoud

- 1 De integratieparadox in Nederland
- 5 Basisschoolkinderen met migratie-achtergrond hebben baat bij een latere eindtoets
- 8 Voelen mannen zich mannelijk en vrouwen vrouwelijk?

Foto: Roel Wijnants/Flickr

De integratieparadox in Nederland

MARIEKE BRAAT & FRANK VAN TUBERGEN

Door toegenomen migratie is de Nederlandse samenleving in de afgelopen decennia sterk veranderd van samenstelling. Deze demografische verschuiving leidt regelmatig tot verhitte discussies over hoe goed migranten en hun kinderen integreren in Nederland. Steeds weer klinkt het geluid door dat de integratie onvoldoende is. Maar klopt dat wel? En wie is eigenlijk verantwoordelijk voor een geslaagde integratie?

Weinig onderwerpen liggen momenteel zo gevoelig als de integratie van migranten en hun kinderen. In het najaar van 2024 ontstond hierover opnieuw discussie na onrusten in Amsterdam tussen aanhangers van voetbalclub Maccabi Tel Aviv en Amsterdamse jongeren. Verschillende politici noemden de onrusten het gevolg van een ‘integratieprobleem’; de Amsterdamse jongeren die verantwoordelijk waren voor het geweld zouden veelal een migratieachtergrond hebben, en “met hun rug naar de Nederlandse samenleving” staan – aldus premier Schoof.

Het woord ‘integratie’ heeft in het maatschappelijke en politieke debat vaak een sterke normatieve lading. Er wordt gesproken over integratie als ‘geslaagd’ of juist ‘onvoldoende’, waarbij migranten meer zouden ‘moeten’ integreren. Het idee van mislukte integratie stelt dat de kinderen van migranten (de ‘tweede generatie’), hoewel ze in Nederland geboren en opgegroeid zijn en hier onderwijs hebben genoten, net zo weinig geïntegreerd zouden zijn als hun ouders (‘eerste generatie’). Achter dit idee gaat een belangrijke aanname schuil: dat de verantwoordelijkheid voor integratie bij migranten en hun kinderen ligt.

Terwijl integratie in maatschappelijke en politieke discussies vaak wordt gezien als een kenmerk dat alleen mensen met een migratieachtergrond betreft, beschouwen wetenschappers integratie als een proces tussen verschillende groepen in de samenleving. Integratie betekent volgens hen dat verschillen tussen nieuwkomers en mensen die er al langer wonen worden overbrugd. Daarom kijken zij ook naar het gedrag en de houding van mensen zonder migratieachtergrond. Volgens deze benadering neemt integratie toe als de ongelijkheid tussen migranten en niet-migrant afneemt, en wanneer zij vaker met elkaar in contact komen. Integratie is dus een tweezijdige proces: het verbetert als migranten de Nederlandse taal leren en zich verbonden voelen met Nederland en verzwakt als mensen met een migratieachtergrond worden gediscrimineerd en daardoor bijvoorbeeld moeilijker werk kunnen vinden.

In dit artikel bespreken we hoe het ervoor staat met de integratie in Nederland, bekeken vanuit zowel migranten als mensen zonder migratieachtergrond.

Heeft Nederland een integratieprobleem?

Om iets te kunnen zeggen over hoe het met de integratie in Nederland gesteld is, is het goed om eerst vast te stellen wat we precies onder integratie verstaan. In wetenschappelijke studies wordt een onderscheid gemaakt tussen structurele en sociaal-culturele integratie. Structurele integratie gaat over het verminderen van ongelijkheid tussen mensen met en zonder migratieachtergrond, bijvoorbeeld op het gebied van onderwijs of werk. Sociaal-culturele integratie gaat over hoeveel contact verschillende groepen met elkaar hebben, maar ook over delen van normen, waarden en een gemeenschappelijke taal.

Wat klopt er van de bewering dat jongeren uit migrantengezinnen – de tweede generatie – net zo weinig geïntegreerd zouden zijn als hun ouders? Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de

Statistiek (CBS) blijkt juist dat de tweede generatie een veel betere structurele positie heeft dan hun ouders. De jongeren die in Nederland opgroeien in gezinnen met Turkse of Marokkaanse ouders, maken op vele vlakken een sprong vooruit. Zo hebben zij een hoger opleidingsniveau dan hun ouders: rond de 30 procent van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie (tussen 25 tot 45 jaar) heeft een hbo of wetenschappelijke opleiding afgerond, terwijl het overgrote deel van hun ouders hooguit basisonderwijs heeft. Ook op de arbeidsmarkt hebben kinderen van migranten een gunstigere positie dan hun ouders: de arbeidsparticipatie van deze groep is in de afgelopen tien jaar bovendien sterk gestegen. Hoewel daarmee niet alle verschillen met niet-migrant zijn overbrugd, zijn deze wel kleiner geworden.

Naast deze toegenomen structurele integratie, is de tweede generatie ook sterker sociaal-cultureel geïntegreerd dan hun ouders. Zij beheersen de Nederlandse taal beter – misschien vanzelfsprekend maar zeker niet onbelangrijk. Uit ons eigen onderzoek en uit studies van onder meer het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) blijkt bovendien dat de tweede generatie meer sociale contacten en vriendschappen heeft met mensen zonder migratieachtergrond dan hun ouders. Ook identificeren zij zich vaker als ‘Nederlander’ dan hun ouders, en komen hun normen en waarden meer overeen met die van mensen zonder migratieachtergrond. Kortom, ook sociaal-cultureel staat de tweede generatie dichter bij niet-migrant dan hun ouders.

Discriminatie

Maar hoe zit het met de andere kant van integratie, waarin juist mensen zonder migratieachtergrond een rol spelen? Een belangrijk onderzoeksveld richt zich op discriminatie op grond van herkomst. Het vaststellen van discriminatie is echter lastig. Want hoe weet je of iemand afgewezen wordt voor een baan vanwege discriminatie of vanwege gebrek aan vaardigheden?

Een bewezen methode om dit te onderzoeken is het versturen van meerdere, vergelijkbare sollicitatiebrieven voor dezelfde vacature. De brieven krijgen fictieve namen: één brief krijgt willekeurig een naam die typisch geassocieerd wordt met migranten, terwijl een andere brief een typisch ‘Nederlandse’ naam krijgt. Belangrijk hierbij is dat alle fictieve sollicitanten in Nederland geboren zijn en dezelfde kwalificaties en werkervaring hebben. Als blijkt dat kandidaten met Nederlandse namen systematisch vaker worden uitgenodigd voor een gesprek, wijst dat op discriminatie op basis van herkomst.

Dit soort experimenteel onderzoek wordt al tientallen jaren uitgevoerd in Nederland en andere westerse landen. Steeds weer blijkt uit dit onderzoek dat discriminatie niet alleen aanzienlijk is, maar ook op veel verschillende terreinen voorkomt. Niet alleen op de arbeidsmarkt, maar ook het vinden van stageplekken, in de rechtspraak, bij het aanvragen van een hypotheek en in het uitgaansleven lopen mensen met een migratieachtergrond tegen discriminatie uitsluiting aan.

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Studies laten bovendien zien dat discriminatie de afgelopen decennia in westerse landen, waaronder Nederland, niet minder is geworden.

Ook andere signalen wijzen erop dat de uitsluiting van migrantengroepen nog steeds bestaat. In het publieke debat klinkt steeds vaker een kritisch of zelfs vijandig geluid over immigratie, migranten en de islam – een ontwikkeling die in Nederland en andere westerse landen aan invloed heeft gewonnen. Dit heeft geleid tot grotere spanningen tussen bevolkingsgroepen. Ons eigen onderzoek laat zien dat een aanzienlijk deel van migranten en hun kinderen in Europa, vooral moslims, te maken heeft met ongepast gedrag, zoals kwetsende opmerkingen of agressie.

De integratieparadox

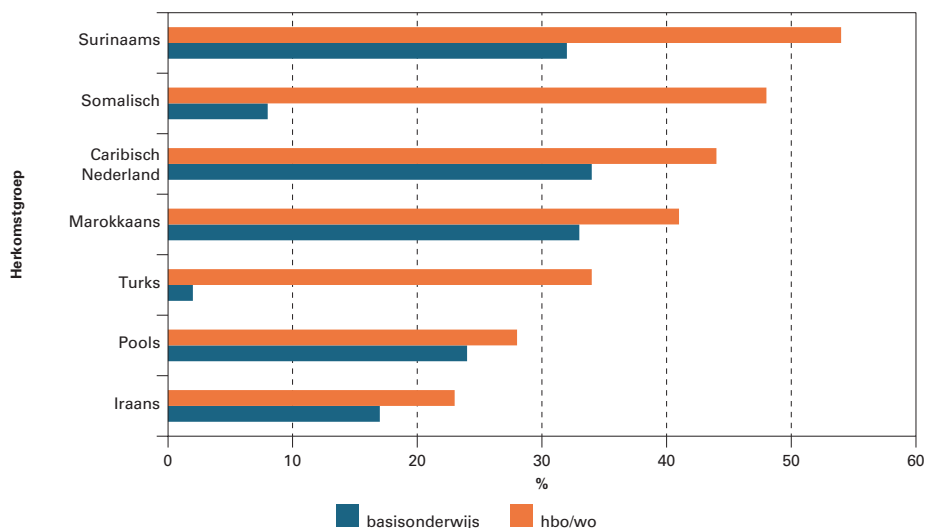
Lange tijd gingen wetenschappers uit van de vooronderstelling dat migranten die meer geïntegreerd zijn, ook positiever denken over Nederland. Vooral hoogopgeleide migranten en de tweede generatie zouden zich meer thuis voelen, meer vertrouwen hebben in de overheid en vaker vinden dat migranten eerlijk worden behandeld. Deze ‘succesvolle’ migranten spreken immers beter Nederlandse, hebben vaker gemengde relaties en staan sterker op de arbeidsmarkt dan lager opgeleide migranten en de eerste generatie.

Uit onderzoek blijkt echter dat deze veronderstelling niet blijkt te kloppen. Neem bijvoorbeeld hoe migranten denken over discriminatie op grond van migratieachtergrond. Figuur 1 laat zien hoe sterk deze percepties verschillen tussen twee uitersten qua opleidingsniveau: mensen met ten hoogste basisonderwijs en zij die een hbo- of wo-diploma hebben. Tegen de verwachting in zijn het juist hoger opgeleide migranten die vaker vinden dat discriminatie veel voorkomt in Nederland. Vooral binnen de Turkse migrantengroep is dit verschil groot: slechts 2 procent van de mensen met maximaal basisonderwijs vindt dat discriminatie in Nederland (zeer) vaak voorkomt, terwijl dit onder mensen met een hbo- of universitaire opleiding 34 procent is.

We zien hetzelfde patroon als we de tweede generatie vergelijken met hun ouders (zie figuur 2). Hoewel jongeren van de tweede generatie alom worden gezien als meer geïntegreerd dan hun ouders, zijn zij het die van mening zijn dat discriminatie vaak voorkomt in Nederland. Vooral bij mensen van Iraanse en Somalische herkomst is dit generatieverschil groot: jongeren van de tweede generatie vinden twee keer zo vaak als hun ouders dat discriminatie veel voorkomt in Nederland. Ook bij kinderen van Surinaamse, Marokkaanse en Turkse migranten leeft sterker dan bij hun ouders het idee dat discriminatie in Nederland een groot probleem is.

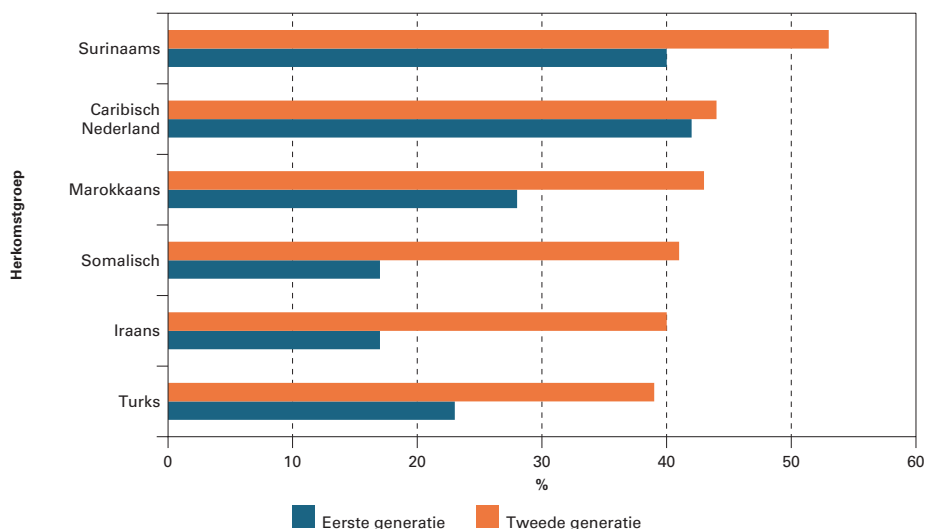
Ook uit andere gegevens blijkt hetzelfde beeld. Zo geven jongeren uit de tweede generatie veel vaker aan dan hun ouders dat zij zich niet goed vertegenwoordigd voelen door het Nederlandse parlement. Daarnaast heeft de tweede generatie minder vertrouwen in de Nederlandse regering dan de eerste generatie.

Figuur 1. Opvatting dat discriminatie van personen met een migratieachtergrond in Nederland (zeer) vaak voorkomt, naar opleiding en herkomstgroep, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

Bron: Survey Integratie Minderheden, 2020.

Figuur 2. Opvatting dat discriminatie van personen met een migratieachtergrond in Nederland (zeer) vaak voorkomt, naar generatie en herkomstgroep, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

Bron: Survey Integratie Minderheden, 2020.

Deze schijnbaar tegenstrijdige situatie, waarin beter geïntegreerde migranten juist méér discriminatie en uitsluiting ervaren, staat bekend als de ‘integratieparadox’. Er zijn verschillende verklaringen voor deze paradox. Een belangrijke verklaring is dat hoger opgeleide migranten zich meer bewust zijn van sociale ongelijkheid en discriminatie. Door hun betere kennis van de Nederlandse taal en de samenleving herkennen zij sneller wanneer ze worden uitgesloten of ongelijk worden behandeld. Bovendien hebben hoger opgeleide migranten vaker contact met mensen zonder migratieachtergrond, zoals op het werk of in de buurt, wat de kans op het ervaren van discriminatie vergroot – niet alleen bij henzelf, maar ook in de samenleving als geheel.

Door hun hogere opleidingsniveau en betere kennis van de Nederlandse taal herkennen jongeren uit de tweede generatie discriminatie en ongelijkheid sneller. Maar ook hun referentiekader speelt hierbij een belangrijke rol. Migrantengroepen van de eerste generatie vergelijken hun positie in Nederland vaak met hoe hun situatie zou zijn geweest in hun land van herkomst. Meestal valt die vergelijking

Foto: Roel Wijnants/Flickr

positief uit, want ze zijn juist naar Nederland gekomen voor betere kansen. Hun kinderen maken echter een andere vergelijking: zij vergelijken zichzelf vooral met hun klasgenoten en collega's zonder migratieachtergrond. Door dit andere referentiepunt zijn jongeren van de tweede generatie zich sterker bewust van achterstelling en ongelijke behandeling dan hun ouders.

Conclusie

Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat de kinderen van migranten – de tweede generatie – steeds meer integreren. Dit geldt zowel op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt als op sociaal-cultureel vlak. Toch ervaren veel migranten tegelijkertijd discriminatie, ook – en vooral – wanneer zij sociaal en economisch gezien goed geïntegreerd zijn. Vooral hoger opgeleide migranten en jongeren van de tweede generatie voelen zich vaker uitgesloten en slecht vertegenwoordigd dan hun ouders of lager opgeleide migranten. Zij zijn zich het sterkst bewust van de negatieve opvattingen over migranten en van ongelijke kansen in de samenleving.

Hoewel politici vaak roepen om meer integratie – en hierbij de verantwoordelijkheid met name bij migranten en hun kinderen neerleggen – is het nog maar de vraag wat integratie uiteindelijk oplevert voor migranten én voor de samenleving als geheel. Het ervaren van discriminatie heeft niet alleen negatieve gevolgen voor de mentale gezondheid van migranten zelf, maar tast bovendien hun vertrouwen in de Nederlandse overheid aan. Wanneer integratie dus eenzijdig wordt gezien als iets dat alleen migranten moeten doen, ervaren juist hoger opgeleide jongeren uit de tweede generatie niet alleen feitelijke discriminatie en achterstelling, maar ook een gebrek aan erkenning van Nederlanders zonder migratieachtergrond.

Marieke Braat, Universiteit van Amsterdam,
e-mail: mpbraat@gmail.com

Frank van Tubergen, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit
Groningen/Universiteit Utrecht,
e-mail: tubergen@nidi.nl

LITERATUUR:

- Dagevos, J., M. de Voogd-Hamelink en R. Damen (2022), *Gevestigd, maar niet thuis*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Thijssen, L., F. van Tubergen, M. Coenders, R. Hellpap en S. Jak (2022), Discrimination of Black and Muslim minority groups in western societies: Evidence from a meta-analysis of field experiments. *International Migration Review*, 56(3), pp. 843-880.
- Tubergen, F. van (2025), Perceived societal discrimination among immigrants across 17 European countries: Extending the integration paradox? *European Societies*.
- Tubergen, F. van en M. Kros (2025), Determinants of ethnic harassment among first-and second-generation immigrants in Europe. *European Sociological Review*, 41, pp. 38-51.

Basisschoolkinderen met migratieachtergrond hebben baat bij een latere eindtoets

BART GOLSTEYN, CÉCILE MAGNÉE & INGE DE WOLF

In het schooljaar 2014-2015 werd een nieuwe beleidsmaatregel geïntroduceerd over de advisering van groep acht leerlingen in het basisonderwijs. Dit basisschooladvies bepaalt het niveau waarop deze leerlingen in het voortgezet onderwijs mogen instromen. Deze beleidswijziging, waarin de adviezen sterker afhankelijk werden van de inschatting van de leerkracht en eerdere leerprestaties blijkt positief uit te pakken voor kinderen met migratieachtergrond.

Tot het schooljaar 2014-2015 vond in het basisonderwijs eerst de eindtoets plaats, waarna de docenten advies gaven over het niveau van de leerling voor het voortgezet onderwijs. De resultaten van de toets wogen daardoor zwaar mee in deze adviezen. Vanaf schooljaar 2014-2015 werd de eindtoets drie maanden later afgenomen en gaven leerkrachten hun advies voordat ze de eindtoetsscores kenden. Leerkrachten baseren hun adviezen voor leerlingen daardoor nu op eerder afgenomen toetsen en op hun observaties van de leerlingen. Na de toetsresultaten kunnen leerkrachten hun advies wel nog naar boven bijstellen als een leerling beter presteert dan verwacht.

Een belangrijke vraag is welke effecten deze beleidswijziging heeft gehad op het middelbaar onderwijsniveau van leerlingen. Wij richten ons hierbij op schoolgaande kinderen met een migratieachtergrond, dat wil zeggen kinderen, die net als ten minste een van hun ouders, buiten Nederland zijn geboren. Zij bevinden zich vaak in een kwetsbare positie binnen het onderwijs. Ze hebben doorgaans te maken met barrières zoals taalachterstanden, minder sociale ondersteuning en culturele verschillen die hun prestaties kunnen beïnvloeden. Wij hebben onderzocht of de beleidswijziging, waarin de adviezen sterker afhankelijk werden van de inschatting van de docent en eerdere leerprestaties, gunstig of ongunstig heeft uitgedaakt voor kinderen met een migratieachtergrond (zie kader, pagina 7).

Waarom nieuw onderwijsbeleid?

Aan het einde van de basisschool wordt een advies opgesteld over het niveau van middelbaar onderwijs dat een leerling mag gaan volgen. Dit advies wordt gebaseerd op een combinatie van een oordeel van de leerkracht en een eindtoets. De beoordeling van de leerkracht is subjectief en kan naast op leervermogen gebaseerd zijn op factoren zoals motivatie, houding, sociaal-emotionele ontwikkeling en verwacht succes in het voortgezet onderwijs. De eindtoets is een meer objectieve meting van vaardigheden, zoals taal en rekenen.

De beleidswijziging in 2014 had drie belangrijke doelen. Ten eerste werd gehoopt dat leerkrachten bij het geven van hun advies meer rekening zou-

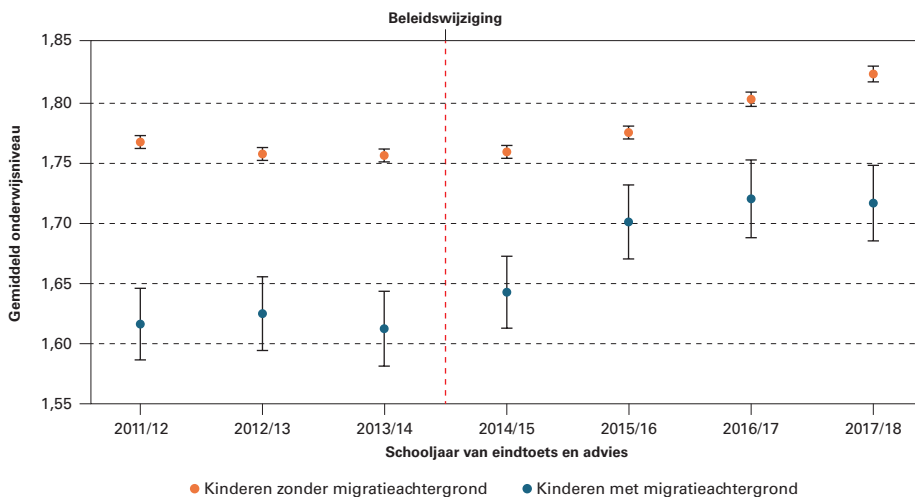

Foto: Nederlands Openluchtmuseum/Flickr

den houden met niet-cognitieve factoren, zoals de persoonlijke ontwikkeling en inspanning van leerlingen. Ten tweede bood het uitstel van de toets enkele maanden meer onderwijstijd in groep acht, omdat de nieuwe toets enkele maanden later in het schooljaar werd afgenomen dan de oude toets. En ten derde werd verwacht dat de kortere periode tussen de toets en de start van het middelbaar onderwijs, waarin er bijvoorbeeld aan de eindmusical gewerkt wordt, tot minder kennisverlies zou leiden.

Op voorhand was niet duidelijk hoe de beleidswijziging zou uitpakken. Met name voor kinderen met een migratieachtergrond kon de wijziging zowel positief als negatief uitvallen. Wanneer deze groep van kinderen relatief gezien slecht presteren op de eindtoets, bijvoorbeeld door een taalbarrière, geeft de eindtoets een vertekend beeld van de capaciteiten van deze kinderen. Het wegvallen van dit vertekende beeld kan dus een hogere advisering in de hand werken. Aan de andere kant komt er bij het wegvallen van de eindtoetsscore meer nadruk te liggen op de subjectieve observaties van leerkrachten. Wanneer leerkrachten de capaciteiten van kinderen met een migratieachtergrond relatief lager inschatten dan andere vergelijkbare leerlingen, bijvoorbeeld door selectieve waarneming of discriminatie, kan dit juist tot lagere schooladviezen leiden.

Figuur 1. Het middelbaar onderwijsniveau (in leerjaar drie) van kinderen met en zonder migratieachtergrond dat zij mogen gaan volgen na de basisschool vòòr en na de latere eindtoetsbeleidswijziging

Noten: Deze figuur toont het gemiddelde en het 95%-betrouwbaarheidsinterval van het niveau in het middelbaar onderwijs door de jaren heen voor kinderen met en kinderen zonder migratieachtergrond. Het gemiddelde dat we weergeven is een schatting. Het betrouwbaarheidsinterval geeft aan dat het werkelijke gemiddelde met 95 procent zekerheid binnen het aangegeven minimum en maximum ligt. Het gemiddelde is gebaseerd op een variabele met drie waarden: (1) vmbo, (2) havo, (3) vwo. De grafiek is gebaseerd op leerlingen in het basisonderwijs in Nederland die de CITO-toets hebben gemaakt. De horizontale as geeft het schooljaar aan waarin de eindtoets is gemaakt en advies is gegeven.

Positief effect op kinderen met migratieachtergrond

Figuur 1 toont het belangrijkste resultaat van de analyse. De trend in het onderwijsniveau in leerjaar drie van de middelbare school van de kinderen zonder migratieachtergrond was relatief stabiel vòòr de beleidswijziging, terwijl het onderwijsniveau van deze leerlingen steeg na de beleidswijziging. Voor kinderen met een migratieachtergrond was de trend ook relatief constant vòòr de beleidswijziging, en nam ook het gemiddelde niveau toe na de beleidswijziging. De toename voor deze groep van kinderen is echter veel sterker dan de toename voor kinderen zonder migratieachtergrond. Als gevolg daarvan neemt de kloof tussen kinderen met een migratieachtergrond en kinderen zonder migratieachtergrond aanzienlijk af.

De trends in de onderwijsniveaus vòòr de beleidswijziging zijn dus vergelijkbaar voor beide groepen. Het effect van de beleidswijziging is echter positiever geweest voor kinderen met een

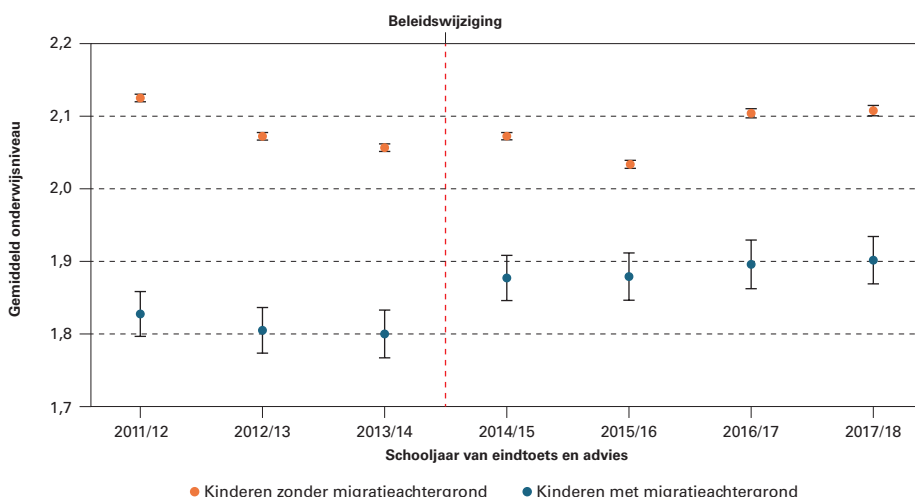
migratieachtergrond dan voor leerlingen zonder migratieachtergrond. Ongeveer één op de vijftien tot twintig kinderen met een migratieachtergrond bereikt door de beleidswijziging een hoger middelbaar onderwijsniveau. Dit resultaat is opmerkelijk groot, gezien de relatief kleine en kosteloze beleidsmaatregel: een uitstel in de afname van de eindtoets van slechts drie maanden.

Effect beleidswijziging

Wat verklaart de verandering in onderwijsniveau na de beleidswijziging? Om die vraag te beantwoorden, analyseren we de effecten van de beleidswijziging op de eindtoetsscores van de basisschool en op de eerst gegeven (ook wel initieel advies genoemd) en eventuele herziene adviezen van de leerkrachten. Figuur 2 toont de gemiddelde eindtoetsscores per groep over de jaren heen. De toetsscores zijn oorspronkelijk op een schaal van 500 tot 550, maar zijn voor dit artikel omgerekend naar de drie hoofdniveaus van het middelbaar onderwijs, met een score 1 voor vmbo, 2 voor havo en 3 voor vwo. Leerlingen zonder migratieachtergrond scoren hoger dan kinderen met een migratieachtergrond. In de jaren na de beleidswijziging bleven de toetsscores van leerlingen zonder migratieachtergrond ongeveer hetzelfde, terwijl de toetsscores van kinderen met een migratieachtergrond na de beleidswijziging stegen. De beleidswijziging heeft dus een positief effect gehad op de eindtoetsscores van kinderen met een migratieachtergrond.

Er zijn twee redenen waarom we de resultaten uit figuur 2 voorzichtig moeten interpreteren. Ten eerste is er geen gemeenschappelijke trend in het jaar 2011–2012. Dit betekent dat we de effecten van de beleidswijziging niet in termen van oorzaak en gevolg mogen interpreteren. Als de trend vòòr de beleidswijziging niet steeds hetzelfde is voor beide groepen is het minder waarschijnlijk dat een verschil in trend tussen de groepen op het moment van de beleidswijziging daadwerkelijk toe te schrijven is aan de beleidswijziging. De effecten van de wijziging kunnen dan dus ook door andere veranderingen komen, aangezien de groepen eerder ook geen gelijke trends lieten zien. Daarnaast is de eindtoets met de beleidswijziging minder relevant geworden voor leerlingen die al tevreden zijn met het leerkrachtenadvies voor de eindtoets. Voor deze groep van leerlingen valt er niet veel meer te winnen bij de eindtoets. Hun toetsresultaten worden daar mogelijk door beïnvloed. Dit betekent dat we de resultaten voorzichtig moeten interpreteren.

Figuur 2. Eindtoetsresultaten voor kinderen met en zonder migratieachtergrond op de basisschool vòòr en na de latere eindtoetsbeleidswijziging

Noten: De eindtoetsscores op schaal 500 tot 550 in het basisonderwijs zijn in deze figuur vertaald in scores die toegang geven tot drie niveaus in het voortgezet onderwijs (voor overige noten zie figuur 1).

Figuur 3 toont de gemiddelde initiële adviezen van leerkrachten voor de groepen over de jaren heen. Dit zijn de adviezen die de leerkrachten de leerlingen vòòr de toetsafname geven. Deze adviezen van leerkrachten zijn het hoogst voor kinderen zonder migratieachtergrond en het laagst voor de kinderen met migratieachtergrond. Na de beleidswijziging is er een daling in de initiële adviezen voor leerlingen zonder migratieachtergrond, maar een stabiel patroon voor kinderen met een migratieachtergrond. Dit wijst erop dat het relatieve advies voor kinderen met een migratieachtergrond verbeterde vlak na de

beleidswijziging. In de jaren erna steeg het advies voor beide groepen, maar sterker voor kinderen zonder migratieachtergrond. Omdat er in die jaren ook andere beleidsveranderingen kunnen zijn geweest, is het niet duidelijk in welke mate dit langeretermijneffect toe te schrijven is aan de beleidswijziging die wij onderzochten.

We onderzochten ook of er een effect was op het herziene advies van leerkrachten. Wanneer een kind een hogere eindtoetsscore behaalt dan het initiële advies van de leerkracht, kunnen leerkrachten hun advies naar boven bijstellen. Het beleid had invloed op het herziene advies van leerkrachten, voor zowel kinderen zonder migratieachtergrond als voor kinderen met een migratieachtergrond. De verandering van het initiële naar het herziene advies is groter voor kinderen met een migratieachtergrond dan voor leerlingen zonder migratieachtergrond, waaruit we mogen concluderen dat leerkrachten reageerden op de relatieve toename in eindtoetsscores van kinderen met een migratieachtergrond.

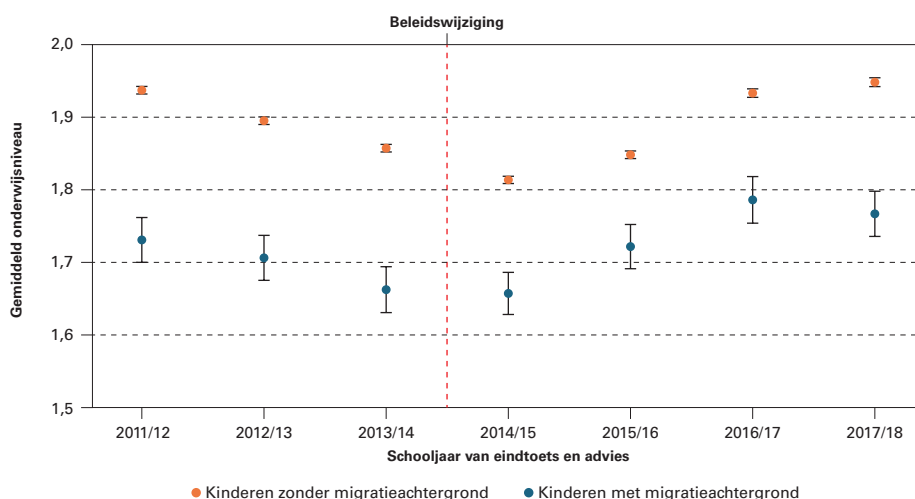
Conclusies

Onze resultaten laten een positief effect zien van het uitstellen van de eindtoets op het middelbaar onderwijsniveau van kinderen met een migratieachtergrond. Het onderwijsniveau van deze kinderen in leerjaar drie van het middelbaar onderwijs is aanzienlijk verbeterd ten opzichte van dat van kinderen zonder migratieachtergrond. Het niveau van kinderen zonder migratieachtergrond is in het jaar na de beleidswijziging grotendeels stabiel gebleven, terwijl dat van kinderen met een migratieachtergrond is gestegen, waardoor de kloof tussen beide groepen substantieel is verkleind.

De verbetering kan worden verklaard door verschillende mechanismen. Een belangrijk mechanisme is de relatieve toename in de prestaties van kinderen met een migratieachtergrond op de eindtoets. Door de extra onderwijstijd hebben kinderen mogelijk meer gelegenheid om hun kennis en vaardigheden te ontwikkelen, hetgeen leidt tot hogere scores. Dit voordeel is mogelijk groter geweest voor kinderen met een migratieachtergrond, omdat het aannemelijk is dat zij een steilere leercurve hebben vanwege een initiële taal- of kennisachterstand. Daarnaast spelen veranderingen in adviezen van leerkrachten mogelijk een rol. Door het uitstel van de toets worden de initiële adviezen van leerkrachten positiever voor kinderen met een migratieachtergrond. Deze adviezen weerspiegelen een breder beeld van de ontwikkeling en capaciteiten van de leerlingen, in plaats van de voorheen eenzijdige focus op cognitieve prestaties. Ten slotte blijkt dat leerkrachten, wanneer de toetsresultaten dit rechtvaardigen, hun initiële adviezen vaker naar boven bijstellen bij kinderen met een migratieachtergrond dan bij kinderen zonder migratieachtergrond.

De beleidswijziging heeft dus met name geleid tot een hogere eindtoetsscore en advies voor kinderen met een migratieachtergrond en niet of nauwelijks tot veranderde toetsscores en adviezen bij leerlingen zonder migratieachtergrond in het jaar

Figuur 3. Leerkrachtadviezen voor kinderen met en zonder migratieachtergrond op de basisschool vòòr en na de latere eindtoetsbeleidswijziging

Voor noten zie figuur 1.

onmiddellijk na de wijziging. Het beoogde doel van meer leertijd in groep 8 heeft dus met name voor kinderen met een migratieachtergrond positief uitgedrukt. Een belangrijke bevinding van ons onderzoek is ook dat de beleidswijziging tegelijkertijd geen nadelige effecten heeft gehad op het onderwijsniveau van kinderen zonder migratieachtergrond. Hoewel kinderen met een migratieachtergrond significant meer baat hebben gehad bij de verandering, blijven de onderwijsniveaus van kinderen zonder migratieachtergrond ten tijde van de beleidswijziging onveranderd. Dit suggereert dat het beleid effectief is in het bevorderen van gelijkheid zonder bestaande kansen te ondermijnen. Dit is belangrijk omdat het laat zien dat deze beleidsinterventie die voordelig is voor een kwetsbare groep niet ten koste is gegaan van anderen. Kleine, gerichte beleidswijzigingen kunnen dus substantiële verbeteringen opleveren in de onderwijsuitkomsten van kwetsbare groepen, zonder andere groepen te benadelen.

Bart Golsteyn, Maastricht University,

e-mail: b.golsteyn@maastrichtuniversity.nl

Cécile Magnée, Immigratie en Naturalisatie

Dienst (IND), e-mail: c.a.j.magnee@ind.nl

Inge de Wolf, Maastricht University,

e-mail: i.dewolf@maastrichtuniversity.nl

LITERATUUR:

- Golsteyn, B., C. Magnée en I. de Wolf (2024), Did migrant children benefit from a delay in the Dutch primary school exit test? *De Economist*, 172 (3), pp. 141-166.

ONDERZOEK 'WIJZIGING SCHOOLADVIEZEN BASISONDERWIJS'

Om de effecten van de beleidswijziging te analyseren, maken we gebruik van een administratieve dataset die gegevens van alle basisschoolleerlingen in Nederland tussen 2011 en 2017 bevat. De dataset stelt ons in staat om verschillen in trends in middelbare schoolniveaus vòòr en na de beleidswijziging te onderzoeken tussen kinderen met een migratieachtergrond (totaal 19.507 leerlingen) en kinderen zonder migratieachtergrond (675.879), met behulp van een zogenaamde "difference-in-differences" analyse. We kijken daarbij naar het niveau waarop de leerlingen in het derde jaar in het voortgezet onderwijs zitten. Daarnaast analyseren we de effecten van de wijziging op de prestaties van de leerling op de eindtoets en op de initiële en eventueel bijgestelde adviezen van de leerkrachten. Voor de statistische onderbouwing van de resultaten en meer details van het onderzoek verwijzen we naar het oorspronkelijke artikel: Golsteyn, Magnée en De Wolf (2024), waar dit artikel op gebaseerd is. We beperken ons in de analyses tot de gegevens van leerlingen op scholen met een CITO-toets, wat ten tijde van de beleidsverandering ruim 80 procent van de leerlingen was. Dit doen we omdat we niet zeker zijn dat andere eindtoetsen vergelijkbare resultaten laten zien. De resultaten veranderen overigens niet wezenlijk als we de leerlingen op alle scholen in de analyse meenemen.

Voelen mannen zich mannelijk en vrouwen vrouwelijk?

Identificeren mannen en vrouwen zich sterk met mannelijk en vrouwelijk zijn, en verschilt de invulling van deze begrippen tussen landen? Scandinaviërs verschillen aanmerkelijk van andere Europeanen.

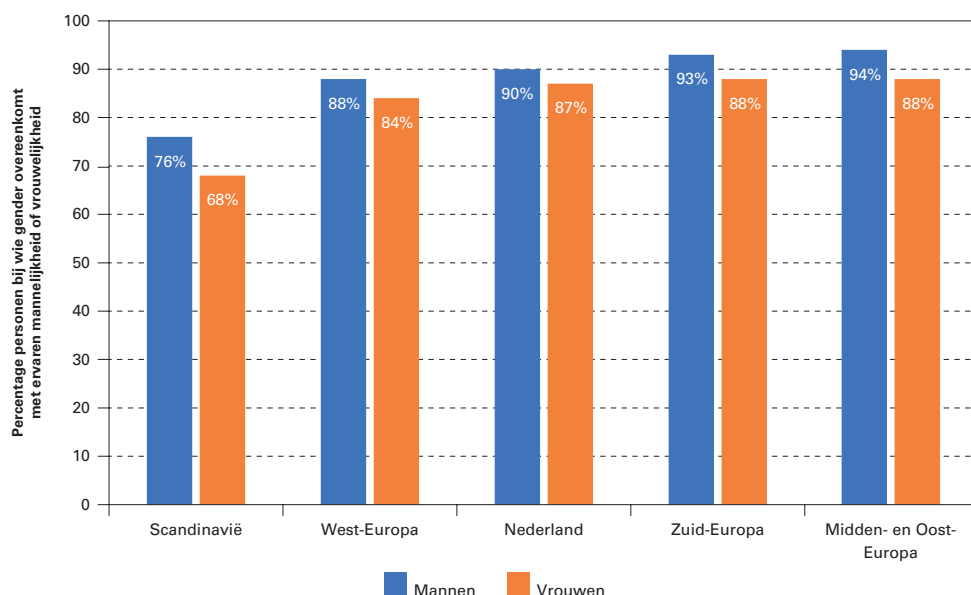
De manier waarop mannelijkheid en vrouwelijkheid wordt ervaren is belangrijk voor hoe mensen zichzelf en hun plaats in de samenleving begrijpen. Traditionele ideeën over wat het betekent om mannelijk of vrouwelijk te zijn vormen al eeuwenlang de basis van sociale structuren en gedrag. Deze normen beïnvloeden bijvoorbeeld de rolverdeling binnen het gezin, studie- en carrièremogelijkheden, en in het algemeen wat men als 'gepast' gedrag ziet voor mannen en vrouwen. Toch lijken deze ideeën wereldwijd te veranderen door maatschappelijke ontwikkelingen zoals de opkomst van feministische bewegingen, LHBTI+-acceptatie en verschuivingen in arbeidspatronen en gezinsrollen.

Met de veranderende gendernormen is het belangrijk om te begrijpen waar mensen zichzelf tegenwoordig plaatsen op het spectrum van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Om dit te onderzoeken gebruiken we nieuwe gegevens uit de European Social Survey, waarmee we de situatie in Nederland en andere delen van Europa in kaart brengen. Respondenten is gevraagd hoe mannelijk en vrouwelijk zij zich voelen (op een schaal van 0-6) en naar hun gender (man, vrouw of anders). Mannen die zichzelf sterk als mannelijk (groter dan 3) en nauwelijks als vrouwelijk (kleiner dan 3) zagen, en vrouwen die zichzelf sterk als vrouwelijk (groter dan 3) en nauwelijks als mannelijk (kleiner dan 3) zagen, vormden samen de gendertypische groep.

De onderstaande figuur laat zien dat in vrijwel alle delen van Europa, gevoelens van mannelijkheid of vrouwelijkheid grotendeels overeenkomen met het eigen gender. In Nederland is dit zo voor 90 procent van de mannen en 87 procent van de vrouwen. Dit betekent dat in ons land 10 procent van de mannen en 13 procent van de vrouwen mannelijkheids- of vrouwelijkheidsgevoelens heeft die niet overeenkomen met hun eigen gender. Daarnaast valt op dat mannen in alle delen van Europa vaker aangeven dat hun gevoelens overeenstemmen met hun gender dan vrouwen. In dat opzicht zijn mannen door de bank genomen dus wat traditioneler dan vrouwen. De bevinding sluit ook aan bij het idee dat het meer geaccepteerd is voor vrouwen om van traditionele gendernormen af te wijken dan voor mannen.

De verschillen zijn het duidelijkst zichtbaar tussen de Scandinavische landen (Finland, IJsland, Noorwegen en Zweden) en de rest van Europa. Nederland neemt daarbij een tussenpositie in tussen West-Europa en Zuid-, Midden- en Oost-Europa. In Scandinavische landen, waar gendernormen minder traditioneel zijn, is er meer variatie in hoe mannelijk of vrouwelijk mensen zich voelen. Dit hangt mogelijk samen met een bredere acceptatie van diversiteit in genderrollen en minder strikte verwachtingen over hoe mannen en vrouwen zich gedragen, vergeleken met de rest van Europa.

Overeenstemming tussen gevoelens van mannelijkheid/vrouwelijkheid en gender in Nederland en delen van Europa

Noot: Scandinavië: Finland, IJsland, Noorwegen, Zweden; West-Europa: België, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Oostenrijk, Verenigd Koninkrijk, Zwitserland; Zuid-Europa: Cyprus, Griekenland, Italië, Portugal, Spanje; Midden- en Oost-Europa: Hongarije, Kroatië, Litouwen, Polen, Servië, Slovenië, Slowakije. De resultaten zijn gewogen, en houden rekening met verschillen in populatieomvang tussen landen. Bron: Ronde 11 van de European Social Survey (2023/2024).

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Nico van Nimwegen, redacteur Lin Rouvroye, redacteur Juuul Spaan, redacteur Maaike van der Vleuten, redacteur Jasper Bosma, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage (070) 356 52 00
Telefoon	demos@nidi.nl
E-mail	https://nidi.nl/demos
Internet	gratis
Abonnementen	Koninklijke Van der Most www.up-score.nl
Druk	
Opmaak	

Deze bevindingen suggereren dat de maatschappelijke context een rol speelt in hoe mannelijkheid en vrouwelijkheid worden ervaren. Toekomstige ontwikkelingen in gendergelijkheid en sociale acceptatie kunnen deze patronen verschuiven en beïnvloeden hoe mensen hun mannelijkheid en vrouwelijkheid beleven.

Maaike van der Vleuten, NIDI-KNAW/
Rijksuniversiteit Groningen,
e-mail: vleuten@nidi.nl

Aart Liefbroer, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit
Groningen en UMCG/Vrije Universiteit
Amsterdam, e-mail: liefbroer@nidi.nl

Daniël van Wijk, NIDI-KNAW/
Rijksuniversiteit Groningen,
e-mail: wijk@nidi.nl

LITERATUUR:

- Vleuten, M. van der (2018), *Gendered choices - Fields of study of adolescents in the Netherlands*. Proefschrift, Universiteit Utrecht.
- Wood, W. en A.H. Eagly (2015), Two traditions of research on gender identity. *Sex Roles*, 73, pp. 461-473.